

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 373.2.015.31:502

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

Надія Вахняк, Анжела Божко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті йдеться про те, що вихід сучасного суспільства з кризової екологічної ситуації, яка склалася в країні, можливий лише за умови формування екологічної компетентності, починаючи з першої загальноосвітньої ланки – дошкільної освіти, екологічно-доцільної поведінки дітей у природі. Автори на основі аналізу поглядів учених на екологічне виховання, екологічну культуру дітей засобами казки визначають методи роботи з казкою. Розкривається значення і вплив казки на екологічну культуру дошкільника. Обґрунтовується доцільність використання основних розвивальних завдань казки, що дають змогу дитині впоратися зі складними екологічними проблемами рідного краю; розвивають у дитини вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку моральних та етичних норм суспільства.

Ключові слова:

екологічна культура; екологічне виховання; казка; діти дошкільного віку.

Аннотация:

Вахняк Надежда, Божко Анжела. Формирование экологической культуры у детей дошкольного возраста с помощью сказки.

В статье речь идет о том, что выход современного общества из критической экологической ситуации, которая сложилась в стране, возможен лишь при условии формирования экологической компетентности, начиная с первого общеобразовательного звена – дошкольного образования, экологически-целесообразного поведения детей в природе. Авторы на основе анализа взглядов ученых относительно экологического воспитания, экологической культуры детей средствами сказки определяют методы работы со сказкой. Раскрывается значение и влияние сказки на экологическую культуру дошкольника. Обосновывается использование основных развивающих заданий сказки, что дают возможность ребенку справиться со сложными экологическими проблемами родного края; развивают у ребенка умение видеть окружающий мир во взаимосвязи моральных и этических норм общества.

Ключевые слова:

экологическая культура; экологическое воспитание; сказка; дети дошкольного возраста.

Resume:

Vakhniak Nadia, Bozhko Anzhela. Forming of ecological culture for children of preschool age by means of a fairy-tale.

The authors note that the way of the modern society out of the ecological situation in the country is possible only on condition of ecological competence formation, starting with the first educational level that is the preschool education and environmentally-appropriate behaviour of children in nature. This work considers the views of scientists on ecological education and ecological culture of children by means of fairy-tales and the methods of work with the fairy-tale are defined. The article reveals the importance and influence of fairy-tales on ecological culture of the preschool child. In the article the use of major developmental tasks of a fairy-tale enabling the child to cope with difficult environmental problems of the native land have been grounded; it develops the child's ability to see the environment in relation to moral and ethical norms of society.

Key words:

ecological culture, ecological upbringing, fairy-tale, effect, preschoolers.

Постановка проблеми. Сучасне людство, на жаль, перебуває в умовах загострення екологічної кризи. Особливо ускладнилися відносини суспільства і природи, де стан і доля кожного взаємозалежні. Зазначимо, що наявні у країні екологічні проблеми загрожують не тільки навколишньому середовищу, а й здоров'ю людей.

На тлі соціально-політичних та економічних негараздів в Україні розв'язання екологічних проблем розглядається як другорядне. Таке недбале ставлення до природи рідного краю свідчить про екологічну невихованість, брак екологічної свідомості й екологічного мислення в населення. Розв'язання цієї проблеми полягає в безперервній екологічній освіті, екологічному вихованні громадян нашої країни.

Дошкільний вік започатковує неперервну екологічну освіту, закладає підґрунтя для формування екологічно вихованої та культурної

особистості. Від народження перед дитиною природа відкривається як жива лабораторія, де можна спостерігати й вивчати життя її мешканців, спілкуватися, слухати спів пташок і шелест вітру, помічати незвичайне у звичайному, радісно сприймати красу, вчитися оберігати та раціонально використовувати природні ресурси.

Ознайомлення дітей із довкіллям, представниками рослинного та тваринного світу останніми роками, на жаль, супроводжується урбанізованими пейзажами, безвідповідальним ставленням до тварин і безліччю екологічних проблем. Реалії сучасного життя підтверджують: одним із головних завдань, що стоять перед вихователями дошкільних навчальних закладів, є виховання екологічно компетентного дошкільника, формування у молодого покоління екологічно-доцільної поведінки, уміння взаємодіяти з природою так, щоб не завдати їй шкоди.

Згідно з Державним стандартом дошкільної освіти України, Базовим компонентом дошкільної освіти, програмами розвитку дитини дошкільного віку «Українське довкілля», «Дитина в дошкільні роки», «Упевнений старт» та іншими нормативними документами, екологічне виховання відіграє важливу роль у розвитку дошкільника, стає більш змістовним і набуває якісно нового рівня.

Базовий компонент дошкільної освіти свідчить, що зміст освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» містить доступні дитині дошкільного віку уявлення про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля. Природнича освіченість передбачає наявність уявлень дитини про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи. Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється у її природодоцільній поведінці: виважене ставлення до рослин і тварин, готовність долучатися до практичної діяльності, що пов'язана з природою, дотримання правил природокористування [1, с. 7].

Метою навчально-виховної роботи в дошкільному закладі є формування елементів екологічного світорозуміння, екологічного мислення, екологічної культури, екологічної вихованості, розвиток у дитини позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, формування реалістичних уявлень про явища природи, практичних умінь, дбайливого ставлення до її компонентів.

Насамперед треба зазначити, що екологічне виховання покликане посилити у дітей дошкільного віку відчуття відповідальності за природу рідного краю, виховати їх дбайливими, бережливими й чуйними, навчити надавати посильну допомогу дорослим у збереженні природного середовища, що є основою формування екологічної культури дошкільника.

Наголосимо, що екологічна культура формується в дошкільному віці, коли діти ознайомлюються з особливостями довкілля. Основу екологічної культури дошкільників становлять елементарні знання про природу:

- орієнтування в найближчому природному середовищі;
- усвідомлення життєво необхідних потреб живих істот в умовах їх існування;
- ознайомлення з елементарними відомостями про взаємозв'язки живої природи, її значення в житті людини [7, с. 6].

Екологічна культура – це форма духовного і практичного освоєння особистістю світу Природи, «кодекс поведінки» у природному довкіллі. У ній інтегруються всі сфери свідомості: афективна (емоційно-ціннісна), когнітивна (пізнавальна) та психомоторна (діяльнісно-поведінкова). Екологічна культура забезпечує збереження та відновлення життя, виживання й розвиток людини і світу Природи [6, с. 144].

Історіографічний пошук означеної проблеми свідчить, що на важливість використання природи у вихованні дітей звертали увагу видатні вчені прогресивної педагогіки (Я. Коменський, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель). Природа, на їхню думку, особливо в дитячому віці, потрібна для розвитку розуму й тіла, для формування людини, оскільки вона сама є частинкою природи. Тому найкращий спосіб зміцнити дитину – організувати її спілкування з природою.

Цікаві погляди на використання природи як засобу виховання дітей містять також доробки російських педагогів (Є. Водовозова, В. Одоевський, А. Симонович, К. Ушинський). Серед діячів народної освіти України виділяємо С. Русову, А. Макаренку, В. Сухомлинського, які глибоко розкривали роль природи у формуванні особистості дитини [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці екологічній культурі дітей дошкільного віку, екологічному вихованню, бережливому ставленню до довкілля присвячені дослідження таких науковців, як А. Волкова, Г. Беленька, О. Білан, Н. Горопаха, І. Зверев, Т. Конюхова, Н. Кот, Т. Куликова, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Рижова, І. Суравегіна, Н. Яришева та інші [4].

Дослідники акцентують увагу на тому факті, що екологічне виховання повинно стати невіддільним складником навчально-виховного процесу в дошкільному закладі. На їхню думку, у цей період потрібно створити всі необхідні умови для формування основ екологічної культури дошкільника. Зауважимо, що такими умовами можна вважати належно створене дорослими еколого-розвивальне середовище як для організованої життєдіяльності дітей, так і для самостійної пізнавальної діяльності природи рідного краю.

У своїх дослідженнях З. Плохій визначає складники екологічної культури, якими є екологічні знання, пізнавальні, морально-естетичні почуття й переживання, зумовлені взаємодією з природою та екологічно доцільною поведінкою малюків [6].

Такі дослідники, як І. Зверев, О. Захлебний, І. Матрусов, Н. Лисенко зазначають, що сьогодні

одним із головних завдань педагога є виховання нового покоління людей, які б завзято берегли землю, сади, ліси, воду, повітря. Важливо сформувати в дошкільників екологічну культуру, виробити усвідомлення того, що у природі все збалансовано і неприпустимо перебудувати її на власний розсуд.

Науковці С. Дерябо, Г. Пустовіт, В. Ясвін наголошують насамперед на необхідності формування екоцентричного типу екологічної свідомості в роботі з дошкільниками, що в майбутньому стане регулятором діяльності дітей у природі [8].

Отже, перед вихователями дошкільних навчальних закладів виникла нагальна потреба знайти оптимальні форми, методи та засоби розв'язання означеної проблеми. Одним із таких засобів екологічного виховання дошкільників психологи й педагоги вважають казку.

Активізація навчально-виховного процесу, спрямованого на засвоєння дитиною необхідних екологічних норм, передбачає використання художнього слова. Казки, оповідання, загадки, народні прислів'я та приказки, вірші та легенди пробуджують інтерес у дітей дошкільного віку до навколишнього середовища. Отримані враження від казкових героїв стимулюють дітей до розвитку естетичних, моральних та інтелектуальних почуттів, до активної діяльності.

Упродовж багатьох тисячоліть казка відкривала й відкриває дитині дорогу у світ, формує погляд на життя, учить бачити різницю між добром і злом, спілкуватися з природою. Казка є одним із соціально-педагогічних засобів формування екологічно вихованої особистості. Вона, як і будь-який твір мистецтва, змушує хвилюватися, учить співчувати персонажам, співпереживати події.

Ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми свідчить, що роль казки у вихованні та розвитку особистості дитини високо оцінювали К. Ушинський, Є. Фльоріна, С. Русова, В. Сухомлинський. Окреслений вектор у різних аспектах вивчали й сучасні дослідники (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Карпинська, Т. Котик, К. Крутій, Ю. Руденко, Л. Галлер, А. Шибицька та ін.).

Використання казок в екологічному вихованні дітей дошкільного віку вивчалось багатьма сучасними вченими-дослідниками Г. Беленькою, Н. Горопахою, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Рижовою та іншими педагогами. Такі дослідники, як О. Аматыєва, В. Андросова, Е. Берн, Н. Виноградова, Е. Гарднер, Л. Гурович, О. Запорожець, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Г. Леушина, О. Петрова, Д. Соколов,

О. Соловійова, Л. Стрелкова, Л. Фесюкова, Е. Фромм, Н. Циванюк та ін. уважають, що фантастичний казковий світ, сповнений чудес, таємниць і чарівності, завжди приваблює дітей, вони з радістю поринають у світ уяви, активно фантазують у ньому.

Для виконання завдань екологічного виховання дошкільників гарним прикладом є казки Г. Барвінок, В. Біанкі, Г. Беленької, Б. Грінченка, Ю. Дмитрієва, Н. Забіли, О. Іваненко, О. Лопатіної, С. Могилевської, А. М'ястківського, Н. Павлової, З. Плохій, М. Пономаренко, І. Сенченко, М. Сладкова, М. Скребцової, Ю. Старостенко, В. Сутєєва, В. Сухомлинського, О. Толстого, О. Трофимова, Л. Українки, К. Ушинського, Д. Чередниченко, Ю. Ярмиша та ін.

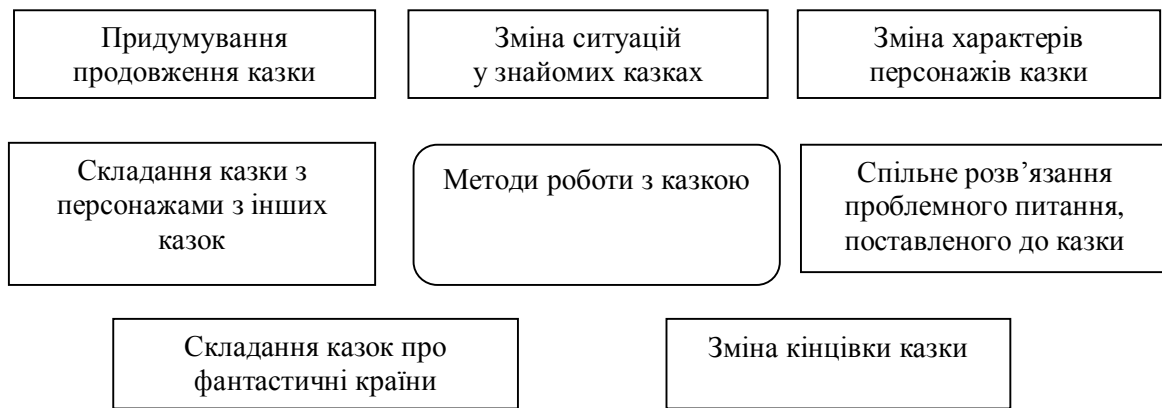
Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати погляди вчених-педагогів на екологічну культуру дітей дошкільного віку та розглянути теоретичні аспекти виховання дошкільників засобами казки в дошкільних навчальних закладах.

Методами дослідження були обрані аналіз і узагальнення теоретичних джерел з обраної тематики, метод структурного аналізу та синтезу; емпіричні методи (порівняльний, логічний).

Виклад основного матеріалу дослідження. Усім відомо, що народні казки – це перші підручники життя людини. Видатний український письменник і громадський діяч І. Франко високо цінував казки та підкреслював, що вони вкорінюють у душі людини любов до рідного слова, його краси, простоти й чарівної милозвучності. Сучасний методист із дошкільного виховання А. Богуш розглядає казку як усний народний твір, що виник під час безпосереднього спілкування оповідача зі слухачами.

Науковець Т. Поштарєва твердить, що казка поєднує в собі виховний і пізнавальний потенціали й тому є ефективним педагогічним засобом. Бо саме дидактизм – одна з характерних особливостей казки [5, с. 24].

Казка сприяє розвитку в дітей зв'язного мовлення, творчої уяви, логічного мислення, учить дотримуватися моральних норм поведінки у природі. Вона впливає на естетичне виховання дітей, особливо, коли розповідається в незвичній, казковій формі в чарівній кімнаті казок, коли знайома казка інсценується або ж діти складають казку самостійно. У науковій літературі розроблена система методів роботи з казкою (див. схему).

Структурна блок-схема «Методи роботи з казкою»

Розкриємо кожен із методів:

– Придумування продовження казки. Дітям пропонують поміркувати, що далі відбувалося в житті персонажів. Варіанти продовження в дітей бувають різними, залежно від рівня їхнього сприйняття й аналізу казки, розвитку творчої уяви.

– Зміна ситуацій у знайомих казках. Вихователь розповідає дітям знайому казку і домовляється з ними щось у ній змінити. Спочатку незначні зміни до казки вносить вихователь, але так, щоб спонукати дітей до фантазування: «А зробимо так, щоб...».

– Зміна характерів персонажів казки. Звичні, улюблені образи, із якими дитина зустрічається багато разів, формують у неї стереотипи і стереотипне мислення. Щоб розвивати креативність, оригінальність, дітям пропонується придумати нову казку, наділивши головних персонажів знайомої казки новими якостями.

– Складання казки з персонажами з інших казок. Дітям пропонують на основі знайомої казки створити нову, у якій діятимуть персонажі інших казок. Спочатку доцільно дібрати ілюстрації з їх зображеннями, уважно розглянути, згадати історію кожного персонажа, а потім «перенести» їх у нові обставини.

– Складання казок про фантастичні країни. Такі країни спочатку вигадують самі вихователі й допомагають дітям дати їм назву. Діти розповідають про ці країни за планом: 1. Хто живе в цій країні? 2. Що вони роблять? 3. Як туди потрапити? 4. Що там робитимемо? 5. Що привеземо з цієї країни на згадку?

– Спільне розв'язання проблемного питання, поставленого до казки. Ставити й розв'язувати такі питання слід за добре відомими дітям казками. Важливо добре продумати проблему, яка спонукала б їх фантазувати, допомагати улюбленим героям шукати вихід зі складної ситуації, придумувати кілька версій і вибирати

одну з них. Для цього педагогу необхідно вчити дітей міркувати й вигадувати.

– Зміна кінцівки казки. Дітям пропонується змінити кінцівку казки, яка їх не влаштовує [4].

Нетрадиційні методи роботи з казками вперше були запропоновані Дж. Родарі та Н. Риждовою. Це різні варіанти створення казок природознавчого змісту (сторітелінгу): «біном фантазії»; казка «навпаки»; «вінегрет» («салат») із казок; продовження казки, розпочатої вихователем; придумування нового закінчення казки; казка в заданому напрямі; гра-казка тощо.

На важливість авторської казки про природу як засіб формування основ екологічного світогляду в дітей дошкільного віку вказували Г. Беленька, Т. Конюхова. Своїми дослідженнями вони довели, що до роботи з казкою можна застосовувати як традиційні, так і нетрадиційні методи.

У статті «Авторська казка про природу» Т. Конюхова наводить низку цікавих прикладів: перенесення героїв знайомих казок у нові обставини, зміна ситуацій у знайомих казках; придумування нового кінця казки; складання «вінегрету» із казок [2, с. 9].

Значущість авторської казки природознавчого змісту у процесі екологічного виховання дошкільників зумовлюється тим, що вона має освітній характер і дає змогу формувати реалістичні уявлення про окремі об'єкти та явища природи, потреби живих організмів, зв'язки та залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності та єдності; забезпечує цілісність раціонального та емоційного в пізнанні; відповідає характеру мислення та інтересам дитини.

Як зазначається у книзі А. Павленка «Гармонійний розвиток дитини через казку» є традиційні види роботи з казкою: бесіди (як відтворення прочитаного, за запитаннями автора твору, усвідомлення морально-оцінювального

змісту, для з'ясування дітьми засобів художньої виразності твору, розуміння дітьми жанру твору) і нестандартні технології (переплутування казкових сюжетів і героїв, змінювання характеру героя казки, уведення нового героя до казки, зміна місця події в казці, змінювання часу події, змінювання кінцівки казки, складання казки за схемою), читання та розповіді казок із використанням ілюстрацій, фланелеграфу, театру ляльок, драматизації та інсценування [3, с. 10].

Для найбільш ефективного використання казок в екологічному вихованні дітей дошкільного віку необхідно створити певні педагогічні умови, які ґрунтуються на потребі забезпечення емоційного фону сприйняття самої природи; подання пізнавальної інформації в цікавій формі, її поступового ускладнення та перетворення дітьми на різні види діяльності; закріплення наочними матеріалами; співпраці педагогів дошкільного навчального закладу з сім'єю в питаннях екологічної культури.

Героями екологічної казки можуть бути і самі діти, які перетворюються у квіти, метеликів, бджілок та ін. Як показує досвід, це позитивно впливає на дітей, які у такий спосіб відчувають себе частинкою прекрасного та розмаїтого довкілля, де кожна рослина і тварина мають право на життя.

Доречним є проведення різноманітних вікторин, у яких діти розглядають педагогічні ситуації та виконують моральні вправи, створені на основі казок. Тим самим дошкільники мають можливість висловлювати припущення, доходити самостійних висновків, обґрунтовувати свої судження. Наприклад: «Як можна допомогти лісові?», «Чому калина зажурилася?», «Як ви гадаєте, чи можна знищувати отруйні гриби?», «Що трапиться з планетою Земля, коли Сонечко більше не з'явиться на небі?», «Що було б, якби не стало соловейка?» тощо. Розв'язання таких проблемних ситуацій допомагає педагогу виховати у дитини гуманне ставлення до природи, дає можливість дитині зрозуміти, що людина і природа тісно пов'язані між собою. Саме це передбачає екологічна компетентність дітей дошкільного віку.

Формування екологічної культури дитини дошкільного віку відбувається через чуттєве сприйняття та емоційні враження, на основі яких і формуються уявлення про світ природи, елементарні взаємозв'язки та взаємозалежності між явищами й об'єктами природи та людиною. Формування таких уявлень є результатом тривалого педагогічного впливу, який

забезпечується різноманітними засобами, що їх використовують вихователі в роботі з дошкільниками. Враховуючи те, що діти старшого дошкільного віку вже мають певні уявлення та досвід спілкування з природою, а їх специфічною рисою є бурхливий емоційний відгук на явища та об'єкти навколишнього світу, беручи до уваги поєднання емоційного й раціонального у ставленні до довкілля в українській ментальності, формувати в дітей екологічну свідомість доцільно саме через емоційну сферу. Бо людина, яка серцем відчула й зрозуміла красу природи, дбатиме, оберігатиме її як джерело радості та щастя. Формування вміння захоплюватися красою, відчувати себе невіддільною частинкою природи, оберігати та раціонально використовувати природні ресурси – це взаємозалежні складники екологічного виховання [9, с. 166].

Висновки. Аналіз наукових джерел, присвячених порушеній у статті проблемі, дав змогу нам дійти висновку, що формуванню екологічної культури дошкільників приділяли увагу багато педагогів минулого та сучасності. Вони підкреслювали значення природи для розвитку дитини, наголошували на важливості формування любові до довкілля з раннього віку, виховання у дітей екологічної культури. Для реалізації цих завдань необхідно використовувати різні методи та форми роботи з дітьми. Казка, за словами вчених, є одним із засобів, які сприяють вихованню екологічно вихованої особистості.

Підкреслимо, що екологічна казка вчить дітей відчувати красу природи рідного краю, радіти спілкуванню з нею, вболівати за її долю. Вона насамперед впливає на поведінку у природному середовищі, розвиває екологічне мислення, виховує екологічну культуру, екологічну свідомість, позначається на формуванні екологічно-доцільної поведінки особистості дошкільника; дає змогу формувати реалістичні уявлення про окремі об'єкти та явища природи, потреби живих організмів, зв'язки та залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності та єдності; забезпечує цілісність раціонального та емоційного в пізнанні; відповідає характеру мислення та інтересам дитини.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні екологічних казок, які полегшать практичну діяльність педагогів дошкільних навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / [Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В. та ін.]; наук. кер.: А. М. Богуш. – К., 2012. – 26 с.
2. Конюхова Т. Авторська казка про природу / Т. Конюхова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 2. – С. 7–9.
3. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку / А. О. Павленко. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 111 с.
4. Пасічник А. Казка як засіб розвитку словесної творчості / А. Пасічник, В. Белова // Дошкільне виховання. – 2009. – № 10. – С. 11–12.
5. Поштарєва Т. Использование народных сказок в образовательном процессе / Т. Поштарєва // Дошкольное воспитание. – 2009. – № 5. – С. 24–28.
6. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / З. П. Плохій. – К.: Світич, 2010. – 144 с.
7. Мандруємо екологічною стежиною: дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі / авт.-упоряд.: Павлюк С. Ю., Русан Л. С., Колосінська Г. І. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 168 с.
8. Методика ознайомлення дітей із природою: Хрестоматія / укл. Н. М. Горобаха. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 432 с.
9. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація змісту роботи: збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд.: Долинна О. П., Бурова А. П., Низковська О. В., Носачова Т. П.]. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 480 с.
10. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. Підручник для педінститутів / Н. Ф. Яришева. – К.: Вища школа, 1993. – 260 с.

References

1. *The basic component of the preschool education.* (2012). Bohush A. M., Belen'ka H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V. et al. Kyiv: Vydavnytstvo. [in Ukrainian].
2. Koniukhova, T. (2006). The authorial fairy-tale about nature. *Doshkil'ne vykhovannia*. 2. 7 – 9. [in Ukrainian].
3. Pavlenko, A. O. (2010). *Harmonious development of the child through the tale*. Kharkiv: Vyd. hrupa "Osнова". [in Ukrainian].
4. Pasichnik, A. (2009). Fairy-tale as a mean of verbal creation development. *Doshkil'ne vykhovannia*. 10. [in Ukrainian].
5. Poshtareva T. (2009). The use of folk tales in the educational process. *Doshkolnoe vospitanie*. 5. 24 –28. [in Russian].
6. Plokhii, Z. P. (2010). *Forming the ecological competence of a junior preschool child: educational and methodical guide to the Base program of the preschooler's development "Me and the World"*. Kyiv: Svitich. [in Ukrainian].
7. *Wandering the path of ecology: research-experimental activity of preschoolers in nature.* (2013). S. Yu. Pavliuk, L.S. Rusan, H.I. Kolosins'ka. Ternopil: Mandrivets. [in Ukrainian].
8. *The technique of children's acquaintance with nature: Reader.* (2012). Comp. N.M. Horopakha. Kyiv: Publishing House "Slovo". [in Ukrainian].
9. *Compulsory education of children of senior preschool age: reception, organization, work content: Collection of methodical works.* (2011). O.P. Dolyinna, A.P. Burova, O.V. Nizkovs'ka, T.P. Nosachova. Ternopil: Manivets. [in Ukrainian].
10. Yarysheva, N. F. (1993). The method to introduce children to nature. *Tutorial for pedagogical institutes*. Kyiv: Vishcha shkola. [in Ukrainian].

Рецензент: Молодиченко В.В. – д.філос.н., професор

Відомості про авторів:**Вахняк Надія Вікторівна****Божко Анжела Андріївна**

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.938

Надійшла до редакції: 10.08.2014 р.

Прийнята до друку: 20.11.2014 р.